

Natka Badurina

SJEĆANJE NA PROFESORA SOLARA

Odlazak profesora Milivoja Solara odjeknuo je u javnosti, a osobito u širokom krugu njegovih bivših studenata, koji su danas velikim dijelom zaposleni kao urednici u izdavačkim kućama, novinari, TV voditelji, gimnazijski i sveučilišni nastavnici, književni i kazališni kritičari. Studij komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu njegovom je zaslugom od početka sedamdesetih godina bio organiziran drukčije nego svi drugi – modernije, slobodnije, kreativnije. Na Odsjeku je predavao gotovo pola stoljeća i postao neka vrsta njegova simbola. Drukčiji od svojih vršnjaka, nije se uklopio u stilističku kritiku zagrebačke škole, nego je ustrajao na filozofskom pristupu književnosti. Filozofska je bila i sama njegova nastava: on nije predavao već je razmišljao uživo. Bilo je nečeg snažno formativnog u takvom pristupu književnosti. U predgovoru svoje knjige *Ideja i priča*, uostalom, zapisao je kako nastavu književnosti treba prožimati „onaj duh koji teži prema jedinstvu nastave i života”. Vjerojatno u tome stoji odgovor na pitanje kako je profesor Solar uspio tako duboko obilježiti one kojima je prenosio svoje znanje. O tome danas svjedoče mnoge generacije, a ja ovdje mogu pridodati pokoji fragment uspomena onih koji su bili njegovi studenti u kasnim osamdesetim i ranim devedesetim. Pokušat ću izbjeći nostalgiju za vlastitom mladošću, kojoj bi profesor Solar uputio svoj ironičan osmijeh – ali neću moći izbjeći kronologiju.

Prvi kolegij koji sam slušala kod profesora Solara bila je „Teorija proze” 1989. godine. U bilješkama s tog kolegija pronašla sam potcrtanu rečenicu: „Frejd kaže da književnost uvijek govori o istome: o prijelazu djeteta u čovjeka.” Solar nam je, naime, tumačio kako priča daje smisao nepovezanom nizu slika i događaja od kojih je sačinjen, na primjer, san – ili život. Bilo mu je jasno da čovjek – osobito mlad čovjek – ne čita prozu zbog oblika nego zbog građe. A ako se književnost studira u vrijeme kad se događa prijelaz djeteta u odraslu osobu, onda profesor koji vas u tu književnost uvodi kao u hram dobiva doista ulogu Majstora. Samo smo na njegovim predavanjima o filozofiji književnosti mogli čuti nešto na toj razini apstrakcije. A opet, ta su predavanja ujedno bila i nešto najkonkretnije, nešto što smo direktno primjenjivali na vlastito sazrijevanje.

To naravno ne znači da nam je profesor Solar davao gotove odgovore – poznato je da se volio zadržavati na antitezi. Sami naslovi njegovih knjiga vole izbalansirano dvojstvo među parovima pojmova (kao što su ideja i priča, parafraza i alegoreza, mit o avantgardi i mit o dekadenciji). On jest tumačio da roman pričom daje smisao zbilji, ali je ujedno znao da je suvremeni roman to nadrastao (i da je Sančo Pansa, kao romanopisac, davno mrtav). Kod Bulgakova je taj smisao već samo fiktivan, kod Kalvina ništavan. Kolegij iz „Proze dvadesetog stoljeća”, koji sam slušala 1992, čak je strukturirao obrnutom kronologijom. Redoslijed autora bio je: Kalvino, Bulgakov, Kafka, Fokner, Borhes, Prust.

Bili smo tako, na neki način, u isto vrijeme i djeca koja traže bajku ili mit, i čovjek sa sela koji stoji pred vratima zakona i koji taj zakon neće nikad dočekati. Učili smo da je vrijeme u kojem živimo vrijeme u kojem „pripovijedanje opstaje kao blagdan u ateističkom društvu” (i ovu sam poredbu našla u bilješkama s predavanja).

Nije tada bio običaj da studenti mnogo govore na nastavi, no Solarova su predavanja bila dijaloška u samoj svojoj koncepciji. Profesorica Andrea Zlatar je jednom lijepo napisala kako je Solar, nastupajući u svojim tekstovima kao sveznajući pripovjedač, uspio ujedno biti osoban, pa čak i autobiografičan. Na sličan je način od nas, tihih i sramežljivih slušatelja, uspijevao stvoriti aktivne sugovornike. Mi smo se doista tako osjećali.

Mislim da smo većinom došli u Zagreb radi studija komparativne. Danas se puno govori o osamdesetima, i slika koja se o njima stvara u pop-kulturnom pamćenju i odgovara i ne odgovara osobnim sjećanjima, kao što to inače biva. No, kad se bijela naslovnica s crvenim Pegazom Solarove *Teorije književnosti* pojavila u TV seriji *Crno-bijeli svijet*, u rukama junakinje Une, nesuđene studentice komparativne i fonetike, mnogi su od nas bili ushićeni: da, to su bile osamdesete! Solarova *Teorija književnosti* u suvremenoj TV seriji znak je da je profesor Solar ušao u široku kulturu, u folklor svakodnevice, da je postao svojevrsna ikona, a sve su to sfere koje su bile ujedno i predmet njegovih razmišljanja, sfere kojih se nije bojao. I ako je doznao za to pojavljivanje u TV seriji, mislim da mu je moralo biti drago. Nedostaje još samo kakav njemu posvećen grafit na zidovima Odsjeka za komparativnu književnost, jedan na primjer sprejem ispisan *Solar System*, prema genijalnoj ideji pokojne profesorice Gordane Slabinac.

Solar je volio grafite, pa ih i često citirao na predavanjima, a sjećam se dva: *Insekten Sekte*, koji mu je bio osnova za razmišljanje o biti poezije, i još jedan, koji sam tek sada pronašla, a dao ga je kao primjer sažimanja od romana prema noveli pa dalje do grafita, dakle kao primjer krajnje semantički nabijenog izraza. Taj grafit glasi: *Kruha i urana*. Mora da ga je vidio u to vrijeme u Zagrebu, ne mogu sa sigurnošću reći što je tada značio, ali danas, kad smo zbijeni između preživljavanja i straha od nuklearnog oružja, *kruha i urana* zvuči doista semantički potentno.

Za nas koji smo došli iz Primorja, Dalmacije, Slavonije, profesor Solar je bio i prvi pravi susret s krležijanskom kajkavštinom, i s kajkavštinom uopće. Na predavanjima je volio citirati „Ni med cvetjem ni pravice“, i način na koji je izgovarao slavni Krležin *severec*, *kozoderec* ostao mi je u uhu dublje od glumačkih interpretacija koje sam čula kasnije. No, kad bi se moglo statistički izmjeriti koji je književni primjer bio najprisutniji, nesumnjivo je to bio Bulgakov. Te 1989. ispričao nam je da je upravo bio na nekom svjetskom kongresu i sreo se s kolegama koji su došli odasvud, pa su jedni druge pitali: Što ti predaješ ove godine? – *Majstora i Margaritu*. A ti? – Pa i ja, naravno, što bih drugo. Bila je to globalna klima, globalna '89, a Solar je bio naš vodič u transformacije koje su nas čekale. Sa Solarom smo, dakle, kao generacija, prekoračili najveću prijelomnicu suvremene povijesti.

Na neki način, ako mi dopustite alegoriju, mi smo tada prelazili iz doba dekadencije, iz nekog prosvjetiteljskog doba, koje se temeljilo na nedogmatskom marksizmu (Lukač), ali je bilo u raspadu, u doba neke vrste retro-avangarde, novog svijeta koji se htio utemeljiti na starom i koji je od tog starog stvarao mit. U devedesetima nas je Solar, na predavanjima o postmodernizmu, učio da budemo skeptični prema godinama-prijelomnicama, prema obratima, prema događajima koji tvore priču, i prema mitovima koji iz njih izrastaju. Svaka novina nosi puno staroga, i to je vrijedilo i za postmodernizam i za postsocijalizam. Njegova predavanja o mitu nastajala su osamdesetih, no vraća im se krajem devedesetih. Pri tome ne uzima primjere iz stvarnosti koja nas je okruživala, ali

nam daje oruđe da razumijemo svijet oko sebe, njegov novi govor i njegovu novu težnju totalnom smislu.

Iz današnje mi se perspektive čini da je najveća lekcija koju sam od Solara naučila ona o tome kako se odnositi prema mitu, kako ju je formulirao u *Edipovoj braći i sinovima*: „Mit je naš otac kojeg mrzimo, i brat kojeg ljubimo: mi bismo htjeli da ga slušamo, da ga razumijemo, a htjeli bismo i da ne ponovimo ono što je Edipa natjeralo da se oslijepi.” Time želim reći da mi, kao generacija iz predtranzicijskog doba, nismo bili odgojeni u duhu nikakvog dogmatizma, pa ni prosvjetiteljskog. Nismo bili odgojeni da dogmatski odbacujemo pripovjedne tvorbe. Bili smo odgojeni da volimo pripovijedanje, da pustimo da nas ono općini, da prihvatimo divlju misao, mitsku misao koja u raščaranom dobu opstaje unutar književnosti, ali i unutar svakodnevnih pripovjednih oblika. Ono važno što smo međutim pri tome naučili jest bilo to da istovremeno budemo i nova generacija, generacija sinova i kćeri koje mitu odolijevaju – distancom, analizom, ironijom. U tome nalazim lijepo suglasje između profesora Solara i profesora Zorana Kravara, koji također više nije među nama, a koji je svoje bavljenje antimodernističkim svjetonazorima u umjetnosti opisao na sličan način: „Događa se stoga da svako malo zavirujemo u knjige u vezi sa kojima bismo rado primijenili lukavstvo kakvim je Odisej nadmudrio Sirene: odslušati glazbu, ali se čuvati utjecaja.”

Odsjek za komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i danas je mjesto na kojem se aktivnom misli i filozofskim oruđem osluškuje i gleda u lice opasnostima koje prijete humanistici. Taj svoj stav i ugled gradi na nasljeđu velikana, a Milivoj Solar je jamačno bio jedan od najvećih.